

אני ממשיכה את דרכה של אמא!

נעמי טנהאוזר משוחחת עם חנה בן-חיים יולזרי, על אמנות, על אמהות, על הקשר בין השאיידה לאמנית

בעקבות התערוכה "אחוזים", בה היא מציגה יחד עם בתה הגר יולזרי ולקראת הפרויקט "סוף הלילה, עין כרם 2009" במסגרת "מה מסתתר מאחורי הפסטורליה" נעמי טנהאוזר: את יודעת חנה, כשנכנסתי לתערוכה "אחוזים" בה את והגר הצגתן, הגעתי בדיוק בזמן שעל מסך הוידאו היה כתוב: "אני ממשיכה את דרכה של אמא!" לאור ההיכרות שלי עם העבודה המשותפת שלכן, חשבתי שהגר היא הדוברת, והיא מדברת על הבחירה לעסוק כמוך, בתחום האמנות. רק לאחר צפייה בעבודה כולה, הסתבר לי שלא הגר היא הדוברת ומדובר בבחירה אחרת, מצמררת. אני מכירה את העבודה המשותפת שלכן. ספרי לי – איך התחיל שיתוף הפעולה ביניכן?

אני ממשיכה את דרכה של אימא!

"נושאת בזרועותי" חנה בן-חיים יולזרי. צילום מתוך ווידאו בתערוכה "אחוזים", פרויקט מנופים 2009

חנה בן חיים יולזרי: לפני כשנה שמעתי על הסדרה 'אמנית חונכת אמנית', אותה אצרת בשיתוף עם ריטה מנדס-פלור בגלריה 'אנטיאה'. הצעתי להגר להציג ביחד במסגרת הסדרה. הגר התלהבה מהרעיון. שמחתי. התחלנו בתהליך משותף מתוך החלטה לא רק להציג ביחד אלא להתמקד בעבודה משותפת.

נעמי: ההצעה שלכן הגיעה אלינו באופן בלתי צפוי לחלוטין. כשריטה ואני תכננו סדרה שמטרתה להציג אמניות שיש ביניהן קשר של תמיכה והעצמה, חשבנו על מגוון רחב של מערכות יחסים בין

עם פנייתכן, הרגשנו שהחוליה של אם ובת העובדות יחד, מייצגת את מורכבות החניכה בין נשים בחברה שלנו. בעשייה שלכן, ראינו הזדמנות לתיקון וריפוי של פצע פתוח ומדמם אולי מאז הפרהיסטוריה.

חנה: אני חושבת שהלגיטימיות לקשר בין אמהות ובנות עדיין מוגבל לתחומים מסוימים בעיקר סביב נושאים כמו אמהות ועקרות בית. שמתן לב לכך שכאשר אמנויות פמיניסטיות עוסקות בקשר הזה, גם הן עדיין מגבילות את עצמן לתכנים מסורתיים נורמטיביים שמוגדרים מראש כנשיים. בעבודה המשותפת שלי ושל הגר אנו מתמקדות על שוויוניות בעבודה ושאפה לייצור אמירה משותפת. איננו מגבילות את עצמנו בתוכן.

נעמי: העבודה שלכן נראית מאוד זורמת למרות שקשר בין אם ובת אינו נחשב לקשר פשוט.

חנה: לאחר שעבדתי בשיתופי פעולה עם אמנויות ואמנים אחרים ההזדמנות לעבוד עם ביתי נראתה לי טבעית. מעבר לכך, קו התפר ביני כאם וביני כאמנית העסיק אותי לאורך השנים. בשנים 1996-7 השתמשתי בציורים שלהם כמצע עבור היצירות האישיות שלי.

"בני לבין הגר" חנה בן-חיים יולזרי, טכניקה מעורבת על נייר 1996

הטרידה אותי השאלה האם מדובר בניצול או בשיתוף שלהם ביצירה. כפתרון, הגבלתי את עצמי לשימוש בטיטות בלבד או למה שהם הגדירו כעבודה שמיועדת לפח. נושא הקשר עם הילדים

נעמי: במובן מסוים אין דבר יותר זמין ומובן מאליו מאשר אם ובת העובדות במשותף. יחד עם זאת, אין לדעתי כמעט צמדים של אמהות ובנות העוסקות שתיהן באמנות, בעוד בנים רבים ממשיכים את דרך אביהם כאמנים. נדירות התופעה מעוררת בי מחשבה שיש בכך אומץ, להישאר ולהשתהות במקום אשר אינו נחוזה בהכרח כנוח.

חנה: זה לא תמיד קל, לעיתים מורכבויות שקיימות בקשר המשפחתי מקרינות גם על העשייה האמנותית המשותפת. התערוכה בגלריה 'אנטיאה', ביטאה את נדירות הקשר בהיבט ההיסטורי הסוציו-אמנותי הרחב יותר.

נעמי: באותה תערוכה התמקדתן בהתבוננות בחומר האורגני ובתהליכים של התכלות, תוך אלגוריה לגוף האנושי. מדוע בחרתן בנושא כל כך מורבידי?

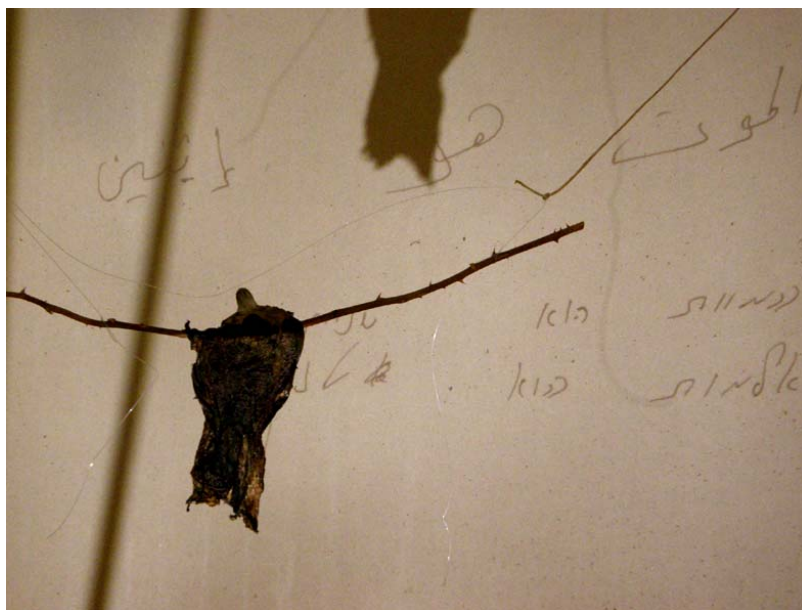

"חפץ קלמנטינות" הגר יולזרי וחנה בן-חיים יולזרי
צילום מתוך התערוכה "עדיין חיים – משתפות פעולה", גלריה אנטיאה, 2008

חנה: לכל אחת מאיתנו סיבות משלה: הגר, בפרויקט הגמר עם סיום התיכון, הרכיבה דיוקן מירקות מרקיבים. למרות שהייתה אז רק בת 18, היא הגדירה את העניין שלה בנושא, כעיסוק בזמן החולף והשפעתו על הגוף האורגני. אותי מעסיקה שאלת המוות וייצוגה באמנות מזה כמה שנים. החלטנו להמשיך את העבודה המשותפת סביב נושא שעניין את שתינו.

נעמי: נראה שעכשיו, בתערוכת "אחוזים", העיסוק שלכן במוות עולה מדרגה. אתן ממשיכות את העבודה על תהליך ההתכלות ומציגות באחד הביתנים שרידי ירקות, אך הפעם מוקרן עליהן המשפט

חנה: הדגש בתערוכה בגלריה 'אנטיאה' היה על התבוננות בתהליכי התכלות טבעיים, תוך חקירת התהליך עצמו, היופי והכיעור שבו, המשיכה והדחייה, ההשתנות הבלתי פוסקת והאנרגיה של החיים המתקיימת בתוך תהליך המוות. בתערוכה "אחוזים" חשוב לנו המימד האנושי, המשמעות של תפיסת המוות מבחינה מוסרית וחברתית.

"שששששש" הגר יולזרי וחנה בן-חיים יולזרי

צילום מתוך מיצב בתערוכה "אחוזים" פרויקט מנופים, 2009

ההכרה בדואליות של חווית המוות התעוררה אצלי במלוא עוצמתה בשנת 2000 כשהתחיל גל פיגועי ההתאבדות בירושלים ובעקבותם החשש היום-יומי לחיי ילדי. הרגשתי שאני והאדם אשר עלול לסכן את חיי ילדי, בני ברית ביחס למוות, גם כאשר הוא נמצא רק בפוטנציאל. מבחינה זו אני רואה את המוות לא כחוויה אישית אלא זוגית. חווית הדואליות או הזוגיות קיימת גם ביחס שבין החיים לבין המוות.

נעמי: בביתן השני התערוכה "אחוזים" בחרתן להציג כל אחת מכן, עבודה נפרדת. המשפט "אני ממשיכה את דרכה של אמא!" לקוח מתוך עבודתך "נושאת בזרועותי". כפי שאמרתי קודם, המחשבה הראשונה שלי הייתה שמדובר בהחלטה של הגר לבחור בעקבותייך בתחום האמנות, אך למעשה מדובר במשפט שנאמר על ידי ילדה לאימה, אשר יצאה לפעולת התאבדות.

חנה: המשפט "אני ממשיכה את דרכה של אמא!" הינו משיר, שהופיע בערוץ הטלוויזיה של החמאס בעזה. נתקלתי בו לגמרי במקרה. לתכנית הוזמנו הילדים עוביידה ודוחה, ילדי השאהידה רים צאלח אל-ריאשדי בת ה-21, אשר יצאה לפעולת התאבדות במחסום ארז בשנת 2004. קריינית הטלוויזיה אירחה באולפן קבוצת ילדים, ביניהם ילדי השאהידה, וכמחווה מיוחדת הוקרן סרטון וידיאו שהוכן במיוחד עבורם. הסרטון מתאר את יציאת האם לפעולת ההתאבדות מנקודת מבטם של הילדים.

נעמי: הסיטואציה נשמעת לגמרי הזויה, לא היה עולה בדעתי להשתמש בה לעבודת אמנות.

חנה: בשנים האחרונות אני נוגעת בעבודותי בקודים שונים של התרבות הערבית. באופן הפשוט יש בה דברים שקוסמים לי. מעניינת אותי אפשרות של השפעה הדדית בין התרבויות. כמו כן קיים בי רצון לנסות להבין את התפיסה והאמונה המצויות בבסיס המחשבה והרגש. בעבודה הוידאו "שקיעות עג'מי", אשר הוצגה במוזיאון נחום גוטמן בשנת 2007, התמקדתי בחוויה של חוף ים בו רוב הנופשים הם ערבים, תושבי השכונה. צילמתי נשים מתבוננות בשקיעה, גבר מתפלל, נערות טובלות במים בבגדיהן. האווירה שנוצרת היא שונה. רציתי להעביר את הקסם מחד והמרחק מאידך. חשוב היה לי מאוד לבחון את המרחק, לא רק כריחוק או ניכור אלא גם כאפשרות של קבלה והכלה.

סטילס מתוך מיצב ווידאו "שקיעות עג'מי", חנה בן-חיים יולזרי, הוצג בתערוכה "דרום דרום" מוזיאון גוטמן 2007

גם בתכנית הטלוויזיה עם ילדיה של השאהידה קיימים קודים שונים של תפיסת עולם. בתכנית זו נדהמתי בעיקר מהגישה למוות ומהדיבור עליו הן כקבלה והן כהמלצה. מתוך תפיסת עולם שונה זו נראה המוות כחלק טבעי של החיים וכך גם הבחירה לצאת לפעולת התאבדות.

נעמי: לכאורה קיים בתפיסה זו הבדל מהותי בין התרבות שלנו לבין התרבות הערבית. האם ניתן לדעתך למצוא ביניהן מכנה משותף?

חנה: אני מוצאת דמיון בין הנכונות להקרבה וההזדהות עימה בחברה הפלסטינית היום לבין זו שהייתה קיימת בשנותיה הראשונות של המדינה. גם היום הנכונות להקריב את בנינו אינה שונה בעיני באופן מהותי. בעבודת הוידאו שלי יצרתי מעין הקבלה בין טכס ההשבעה של בני לצבא לבין שבועת בתה של השאהידה להמשיך את דרכה של אימה.

נעמי: אם כך, מה לדעתך ההבדל בין המעשים של שתי האמהות?

חנה: בחברה שלנו ההקרבה היא תחום גברי. גם היום וגם בתקופת התנ"ך המקריבים את חייהם הם בעיקר גברים. אב הטיפוס של המקריב בתנ"ך הוא יצחק. ישנה שותפות גורל בין האב לבן. בתקופה בה חששתי לגורל ילדי שאלתי את עצמי מהו תפקידי כאם, ומהי אחריותי לגורל ילדי. חיפשתי הזדהות עם דמויות הנשים בתנ"ך אך לא מצאתי ביטוי רגשי לדילמות בהן התלבטתי. לעומת זה בדמותה של מריה, אשר עברה מיתוג באיקונוגרפיה הנוצרית, מצאתי אפשרות להזדהות עם הביטויים הויזואליים של הכאב על אובדן הבן. התחושה שלי הייתה שמריה ידעה מהרגע בו היא התעברה שבנה עתיד למות. את סצינת "הבשורה" בה מודיע המלאך למריה על הריונה ומספר לה שבנה יחיה חיי נצח, אני מפרשת כבשורה על מותו. יחד עם זאת לא מצאתי כל תיאור של פעולה או רמז לכך שהיא מנסה לשנות את גורל בנה. את התחושה של הבגידה בילדים והפקרתם ביטאתי בעבודה "מריה הייתה משתפת פעולה". בשנת 2000 רשמתי על קופסאות קורנפלייקס של ילדי דימויים רנסנסיים של אם וילד. הרגשתי שאני, כמו מריה, משתפת פעולה עם הגורל.

"סוויטר אום אל חיר" חנה- בן חיים יולזר, שתי גלויות: צילום מביקור באום אלחיר + רפרודוקציה של ג'ובני בליני מתוך מיצג, ירושלים 2008

נעמי: גם בעבודת הווידאו "נושאת בזרועותי" את עוסקת בקונפליקט של אם.

חנה: בעבודה זו צירפתי את מילות השיר של הבת של רים עם פס הקול של ההשבעה של בני לצבא. באמהות שלנו יש צד שנכון להקרבה. אולם כל אחת מאיתנו מקריבה מתוך הקודים התרבותיים שלה. האישה שיוצאת לפעולת התאבדות מקריבה את עצמה ואילו אני אינני מונעת את התגייסות בני. זו עברי מציאות רגשית ואידיאולוגית מורכבת מאוד.

נעמי: ההתבוננות שלך על המציאות מאוד אכזרית. האם היא עוזרת לך להתמודד איתה?

חנה: בעיני זו הדרך המערבית, הפוסט-מודרנית לחיות את המורכבות של החיים, את האמביוולנטיות שלהם. אולי זו הייתה גם דרכה של מריה.

נעמי: כלומר, עבורך האמנות היא אופציה דרכה ניתן להכיל את כל ההיבטים והיפוכים?

חנה: אני מנסה לשקף את הדברים, בעיני זה לא מובן מאליו. להרגשתי, ברגע שאנחנו שקועים בפחד אנחנו עשויים לקפוא. האופציה להישיר מבט נדמית אכזרית אך גם מאפשרת לא לברוח מהמקום הכואב, להתמודד איתו ואולי לעבור למקום אחר, חדש.

נעמי: חנה, אחת החוויות העמוקות ביותר שעברתי סביב העבודות שלך, הייתה כשצפיתי בעבודה "שקיעות עג'מי". פשטות הבחירה במצבים שצילמת, חוסר הפחד לחזור על הסיטואציה שוב ושוב תוך הסתכנות בכך שהצופה עלול להשתעמם, הדהימו אותי. למעשה כפית על הצופים סוג של חוויה מדיטטיבית. אני עושה מדיטציה לא מעט שנים, ולכן יכולה להעריך את היכולת הזו, לא לזוז מהמקום. העבודות הללו מזכירות לי סרטים של שנטל אקרמן, גם בהם יש הרבה מקום להשתהות. ייתכן שמכאן נובע האומץ שלך להשתהות בקשר עם הגר גם במקומות לא נוחים.

אני רוצה לחזור לקשר שבין האם האמנית והאם השאהידה. האם את מסכימה לאסוציאציה שלי, בעקבות המחשבה שהמשפט "אני ממשיכה את דרכה של אמא!" נאמר על ידי הגר, שניתן לראות בעשייה האמנותית אצל נשים סוג של הקרבה? והאם הבחירה שלנו לעסוק באמנות מסכנת את המבנה החברתי ואת תפקידינו כאמהות?

חנה: אני נזכרת בשיר של המשוררת שרון אולדס בו היא מתארת כיצד היא נענית לבקשת בתה שתכסה אותה, לקראת השינה. היא מדמה את עצמה מכינה את בתה לקראת מסע על הנילוס – המסע אל עולם המתים. יש איזו פשטות של קבלה בפרידה הנתפסת כשילוח הבת אל מותה. השורות הללו מציפות אותי תמיד בתחושה של עצב וקבלת הגורל.

נעמי טנהאוזר, אוקטובר 2009